

Literatuurlijst over Oekraïne

ЛІТЕРАТУРНИЙ СПИСОК ПРО УКРАЇНУ

samengesteld door Peter van Nunen
© MnM Ruslandcentrum Maastricht – oktober 2023

Oekraïne, als grens tussen oost en west

Kyiv, Kiëv, Kyiv, Kiev – Odesa, Odessa, Odessos, Ades – Lviv, Lvov, Lwów, Lemberg, Lemberik, Leopoldis – steden onder vele namen bekend en met een rijke en veelal tragische geschiedenis, waarvan op dit moment het voorlopig laatste hoofdstuk geschreven wordt.

De geschiedenissen van steden in Oekraïne lopen langs grillige lijnen. Oekraïne was deel van het Kieve Roesj, van Polen-Litouwen, van het Russische, het Osmaanse en het Habsburgse Rijk, van de Sovjet-Unie, van nazi-Duitsland, opnieuw van de Sovjetunie en tenslotte ook van de landen die uit de puinhoop van die Sovjet-Unie ontstonden. De steden in dit gebied kenden door die voortdurende machtswisselingen en grensverschuivingen een multiculturele en multireligieuze bevolking, onder andere bestaande uit Oekraïners, Polen, Russen, Duitsers, Armeniërs, Grieken, Albanese en joden, die er allen eigen cultuur- en gebedshuizen bouwden.

Oekraïne is ook deel van juist die regio die in de twintigste eeuw door het fascisme en communisme in de tang genomen werd en daarmee de proeftuin werd waar twee dictators hun ideologieën zaaiden en het aan de bevolking overlieten de catastrofale oogst binnen te halen. In de periode tussen 1932 en 1945 kwamen hier veertien miljoen mensen om het leven – burgers wel te verstaan, de miljoenen soldaten zijn hier niet meegeteld.

De volgende literatuurlijst is een handreiking bij de zoektocht naar het Oekraïne dat gedurende een drietal decennia (van 1991 tot 2021) open grenzen had en naar Europa lonkte, maar dat ondanks zijn rijke historie, prachtige steden, veelzijdige culturen en mooie landschappen door dat Europa niet werd opgemerkt; een zoektocht naar het Oekraïne dat sinds 24 februari 2022 door Poetins aanvalsoorlog opnieuw dreigt te verdwijnen onder de Russische laars en daardoor, precies als in de voorgaande 20^e eeuw, verborgen dreigt te blijven achter een onoverkomelijke muur en niet-verkrijgbare visa, achter onmogelijk te reserveren hotels en onbegaanbare wegen.

=====

Ze hebben de wereld geplunderd en het hongerende land kaalgeplukt. Ze worden gedreven door hebzucht als hun vijand rijk is, door ambitie als die arm is. Ze verwoesten en roven, vertellen valse verhalen en dat alles bestempelen ze als het opbouwen van een imperium. En als er in hun kielzog nog slechts woestijn achterblijft, noemen ze dat vrede.

Tacitus, Romeins geschiedschrijver
uit diens 2000 jaar oude “*De vita et moribus Iulii Agricolae*”
over leven en karakter van Tacitus’ schoonvader, Gnaeus Julius
Agricola, bij diens verovering en pacificatie van Wales en Britannia

Niet-exhaustieve en niet-alfabetische literatuurlijst bij themadag over Oekraïne in Midden-Europa

Geschiedenis

–, *De Nestorkroniek, De oudste geschiedenis van het Kievse rijk*, Vantilt Nijmegen, 2015

Simon Sebag Montefiore, *Catharina de Grote en Potjomkin*

bij lezingen over de verovering van Oekraïne door Rusland hoort dit boek er zeker bij

Marc Jansen, *Grensland, een geschiedenis van Oekraïne*, 2017 of later bijgewerkte editie

J.W. Bezemer, *Een geschiedenis van Rusland - van Rurik tot Poetin* (bijgewerkt door Marc Jansen)

Neil Kent, *Crimea – A History*, 2016

Gedetailleerde kroniek van de (multi-etnische en multireligieuze) geschiedenis van het schiereiland dat vele vreemde bezoekers heeft gekend. Van de oude Griekse handelsnederzettingen via het Tataarse chanaat en het Ottomaanse rijk naar het Russische rijk dat overging in de Sovjetunie. Het uiteenvallen van de Sovjetunie bracht de Krim onder bij Oekraïne, hetgeen voor Moskou altijd onacceptabel bleef en dat uiteindelijk geleid heeft tot de annexatie in 2014. Steeds worden er verbanden gelegd tussen de diverse historische tijdperken en de conflicten uit de huidige moderne tijd. Het boek gaat over politiek en oorlog, maar is ook een cultuurhistorische zoektocht waarbij handel en religie van groot belang zijn geweest voor de indentiteit van de bevolking.

Anton Krufft, *Rusland, Oekraïne en de Krim – Historische wortels van een conflict*, 2016

Deze “historische” analyse is erg gebaseerd op “Russische geschiedschrijving”.

Ivo van de Wijdeven, *De rafelranden van Europa*, 2016

“Historicus zet crises in perspectief. Verplichte kost voor opgewonden standjes.” (Trouw)

Ivo van de Wijdeven, *De spoken van Visegrád*, 2018

De onbekende geschiedenis van Polen, Hongarije, Tsjechië en Slowakije. Deze vier Midden-Europese landen zijn verenigd in de Visegrád-groep, een verwijzing naar een conferentie uit de 14^e eeuw. Na de val van het IJzeren Gordijn werden de vier landen met open armen in de EU verwelkomd, maar nu worden ze vaak als dwarsliggers gezien.

Ivo van de Wijdeven, *De macht van het verleden*, 2022

In vaardige handen is het verleden een wapen zonder weerga. Vladimir Poetin weet dat en maakt er gebruik van. Dat gebeurt door anderen ook elders. De visie op het verleden stuurt het handelen in het heden, overeenkomstig het motto dat George Orwell in 1948 neerschreef op de eerste pagina van zijn *Nineteen Eighty-Four*: “*Who controls the past controls the future – who controls the present controls the past.*”

Andreas Kappeler, *Kleine Geschichte der Ukraine*, München 2014

Serhii Plokyh, *The Gates of Europe, A History of Ukraine* (2017)

Serhii Plokyh, *De poorten van Europa, een geschiedenis van Oekraïne*, (september 2022)

Door zijn achtergrond – hij doceerde in de Sovjet-Unie en in Oekraïne, in Canada en de Verenigde Staten – is de historicus Plokyh bij uitstek geschikt om de geschiedenis van Oekraïne te schrijven. Hij kent het Sovjetdenken van binnenuit en schuwt de donkere

=====

bladzijden van het verleden niet. Hij kijkt naar het Oosten en naar het Westen, en kent de gevoeligheden van Russen en Oost-Europeanen. Het nationalisme en het antisemitisme worden uitgebreid behandeld, net als de wortels van het huidige verzet tegen de grote oosterbuur. Stilistisch is *De poorten van Europa* bijzonder geslaagd: het is een rijk boek, vol anekdotes die het verleden dichtbij brengen (ook als naslagwerk is het boek zeer bruikbaar).

Serhii Plokhy, *The Last Empire – The final days of the Soviet Union* (2014)

Historicus Serhii Plokhy doorbreekt gevestigde mythen en presenteert een gedurfde interpretatie van het einde van de Sovjet-Unie. Hij stelt dat, in tegenstelling tot het triomfalistische westerse verhaal, George H.W. Bush wanhopig de Sovjet-Unie wilde behouden en Gorbatsjov aan de macht wilde houden, en dat juist Oekraïne en niet de VS de sleutelrol speelde bij de ineenstorting van de Sovjet-Unie. Onmisbaar boek voor iedereen die over het Rusland-Oekraïne-conflict (lees Oost-West) wil meepraten. De belangrijkste reden dat de Sovjetunie in december 1991 ophield te bestaan, meent Plokhy, was niet de strijd tussen Jeltsin en Gorbatsjov, maar de vastberadenheid waarmee de lokale leiders in Kiev vasthielden aan de onafhankelijkheid van Oekraïne – zeer tegen de zin van zowel Gorbatsjov als Jeltsin (cijfers van stemmingen laten zien dat dat toch niet zo het geval was).

Serhii Plokhy, *Het verloren koninkrijk, geschiedenis van Rusland van 1470 tot heden* (2018)

Flaptekst: “Ruslands hunkering naar een wereldrijk. Als Rusland in 2014 de Krim annexeert, staat de wereld grotendeels in shock toe te kijken bij deze schending van de soevereiniteit van een ander land. Dit was echter niet de eerste, maar een van vele Russische inspanningen om de Russische grenzen te verleggen en het pan-Russische ideaal te verwezenlijken – de vereniging van mensen en gebieden met de Russische etniciteit, cultuur en identiteit. Identiteit is het kernpunt in de Russische geschiedenis: tijdens de laatste vijf eeuwen wordt die op vele verschillende manieren gedefinieerd. De auteur volgt de geschiedenis van de opbouw van de Russische identiteit tot aan onze tijd. Centraal staan de politieke leiders, van Ivan de Verschrikkelijke en Stalin tot Poetin, die allen bestaande vormen van die identiteit exploiteren en nieuwe varianten bedenken om hun wereldrijk uit te breiden.

Serhii Plokhy, *Die Frontlinie,*

Warum die Ukraine zum Schauplatz eines neuen Ost-West-Konflikts wurde, 2022 Ruslands aanvalsoorlog komt niet uit het niets. Poetins narratief met (vermeende) oorzaken en aanleidingen vindt zijn basis in de eeuwenoude territoriale aanspraken van grootmacht Rusland op alle omringende gebieden. Met al die historische wortels schildert de auteur een veel breder beeld van het huidige conflict dan in de actuele berichtgeving voorgeschoteld wordt. “Verhelderend en beangstigend.” (flaptekst)

Robert D. Kaplan, *Duister Europa, twee koude oorlogen en een reis door groot-Roemenië*, 2016

Een mengeling van memoires, reisverslag, journalistiek en geschiedschrijving. Kijkend naar Roemenië verkent Kaplan grotere onderwerpen, zoals geografie, imperialisme, de rol van het lot in internationale betrekkingen, de Koude Oorlog, de Holocaust en de toekomst van Europa. Lezen moet: om de crisissituatie met Rusland, en binnen Europa zelf, te begrijpen.”

Chris Kaspar de Ploeg, *Oekraïne in het kruisvuur*, Papieren Tijger Breda, 2016

Chris de Ploeg toont aan dat een kritische opstelling jegens het Westen niet hoeft samen te gaan met apologie voor Rusland. Van de achterkamertjespolitiek van Oekraïense oligarchen tot de werkelijke rol van ultranationalisten. Het eerste Nederlandse boek dat omvangrijk en toegankelijk verslag doet van het begin van de huidige Oekraïense tragedie (2022), die niet pas in 2022, maar al in 2014 begon met de bezetting van de Krim en de oorlog in de Donbass.

Orlando Figes, *Het verhaal van Rusland, mythe en macht*, Amsterdam 2022

Fleur de Weerd, *Het land dat maar niet wil lukken*, reis door het grillige Oekraïne, 2015-2022

Ardy Beld, *DONBAS, verscheurd tussen Oekraïne en Rusland - 9789464249521* (uit nov 2021)

Ardy Beld, *Een land om te leven*, uitgeverij Aspekt Soesterberg 2021 (over Belarus)

Ardy Beld, *Hoe Poetin zijn tanden stukbeet, Russische invasie & Oekraïens verzet*, 2023

(flaptekst) In dit boek schetsen persoonlijke gesprekken met bekende en minder bekende Oekraïeners, Russen en Wit-Russen een indringend beeld van de gevolgen van de invasie. De chronologische tijdlijn en achtergrondartikelen over uiteenlopende onderwerpen, van de

=====

oorlogsmisdaden in Boetsja tot de rol van Oekraïense collaborateurs, maken dit werk tot een meeslepend en veelzijdig naslagwerk over de oorlog van Poetin.

Christophe Brackx, *De opstand tegen Loekasjenko, de laatste dictator van Europa*, Kritik2021

Andrew Wilson, *Belarus, The last European Dictatorship*, Yale University Press London, 2021

Julia Cimafiejeva, *Dagen in Minsk, Dagboek van een opstand*, 2021, Nederlandse vertaling 2022

Hella Rottenberg, *Z – Hoe Poetin Rusland weer groot wilde maken*, 2022

-, *The World After the War*, special van Foreign Affairs, Volume 101, #3, May-June 2022

-, *Loss and Division*, New Eastern Europe, On how Ukraine's suffering goes well beyond the front line, September-October #5 (LIII) 2022,

Delphine Papin (red.), *Geopolitieke atlas van Rusland*, Le Monde – Nieuw Amsterdam, 2022

Alexander Etkind, *Russia against modernity*, Polity, 2023

Paul D'Anieri, *Ukraine and Russia, from civilized divorce to uncivil war*, Cambridge UP, 2023

Belletrie (van voor WO II)

Konstantin Paustovskij, *Memoires* (6 delen met 3 revoluties in Moskou, in Kiev en in Odessa)

Isaak Babel, *Verhalen* ('De rode ruiters' en 'Odessa'-verhalen; nieuwe vertaling van Slofstra)

Mike Johansen, *De reis van dokter Leonardo*, Nederlandse uitgave 2021, origineel uit 1930

Walerjan Pidmohyl'nyj (Підмогільний Валер'ян), *Die Stadt* (Місто) 1928, in vertaling 2022

Roman speelt in Kiev. Pidmohyl'nyj schreef in het Oekraïens, dat kon toen heel even; de Sovjets steunden de lokale cultuur (uit berekening, om de bevolking warm te krijgen voor het communistische experiment onder Moskouse regie). Vanaf 1929 mocht de auteur niet meer schrijven, vanaf 1930 niet meer publiceren, in 1935 "als lid van een terroristische beweging" naar de Solovjetskij-kampen gestuurd (daar was Lenin zijn terreur gestart, die door Stalin vervolmaakt werd); in 1937 wordt hij geëxecuteerd. Pidmohyl'nyj was toen 36 jaar oud.

Michail Boelgakov, *De meester en Margarita* (1940, maar pas onder Gorbatsjov verschenen)

Ilf en Petrov, *De twaalf stoelen* (ook nieuwe editie met verhelderende aantekeningen)

Sjolem Aleichem, *Teve de melkboer* en andere verhalen

Joseph Roth, *De Radetzky mars* (**meesterwerk!**) let op: in de nieuwe vertaling van Els Snick

Joseph Roth, *Joden op drift*

Józef Wittlin, *Het zout der aarde* (**absoluut meesterwerk!**) (uit 1935)

(Je vraagt je af of Wittlin niet een nog betere schrijver is dan zijn vriend Joseph Roth.)

Belletrie (van meer recente datum)

Miklos Radnóti, *Het schriftje uit Bor*

Katja Petrowskaja, *Misschien Esther*

Natascha Wodin, *Ze kwam uit Marioepol* (en andere publicaties van haar)

Jakub Malecki, *Roest*

Leo van Driel, *Duitse passages, Een reis door twee eeuwen Duitsland*, 2019

Leo van Driel, *Duitse passanten, Op reis door de geschiedenis van Duitsland en Europa*, 2021

Lisa Weeda, *Aleksandra*

Serhi Zjadan, *Vorosjylovhrad* (Ongrijpbaar, intrigerend en heel erg rock-n-roll)

Frank Nellen, *De onzichtbaren*

Belletrie (uit 2022 uit Oekraïne)

Tanja Maljartsjoek, *Vinvis der vergetelheid*, 2022

Een jonge Oekraïense vrouw is na een reeks mislukte relaties en paniekaanvallen maandenlang niet in staat om haar appartement in Kyjiv te verlaten. In deze moeilijke

=====

periode vindt ze houvast en steun in een historisch figuur die een grote rol speelde in de geschiedenis van haar land: Vjatsjeslav Lypynsky. De gepassioneerde filosoof en politicus kwam uit een aristocratische Poolse familie in het westen van Oekraïne. Op de universiteit begon hij zich te verdiepen in de Oekraïense zaak en identificeerde hij zich steeds meer met de Oekraïense nationaliteit. Als nationale volksheld streed Lypynsky voor onafhankelijkheid van zijn land, verscheurd tussen Polen en Rusland, en ondervond hij ook persoonlijk de gevolgen van dit gevecht. Even kwetsbaar als Lypynsky en net als hij op zoek naar het gevoel ergens thuis te horen, volgt de verteller het levensverhaal van deze trotse, onverbiddelijke en zwaarmoedige man en probeert ze tegelijkertijd de geschiedenis van haar eigen familie, ook getekend door conflict en ontheemding, een plek te geven. Vinvis der vergetelheid is een indrukwekkende, literaire roman waarin Tanja Maljartsjoek laat zien wat het betekent als je identiteit bestaat uit onderworpenheid en de angst om volledig te verdwijnen.

Stanislav Aseyev, *Het concentratiekamp in de Paradijsstraat*, (origineel 2020, vertaling 2022)

Stanislav Aseyev schreef drie jaar lang vanuit Donetsk onder het pseudoniem Stanislav Vasien over het leven onder bezetting. In mei 2017 achterhaalden de rebellen zijn identiteit. Na anderhalve maand in de kelder van het ‘ministerie voor Staatsveiligheid’ te hebben gezeten werd hij overgeplaatst naar het kamp *Izoljatsia*. Zijn verdwijning leidde tot de nodige publiciteit. Hij kwam in december 2019 vrij bij een grote gevangenenruil.

In *Het concentratiekamp in de Paradijsstraat* (‘Het Dachau van Donetsk’) deelt de Oekraïense schrijver en journalist zijn ervaringen als gevangene van een modern strafgevangenenkamp. Aseyev toont niet alleen wat de Russische bezettingsmacht in de bezette gebieden van Oekraïne doet, maar stelt ook de vraag hoe iemand zulke gruwelijkheden kan doorstaan en overleven – en hoe die daarna verder moet.

Arie van der Ent (red.), *Vermoorde dichters almanak*, 2022

gedichten van 25 Oekraïense dichters die in de periode van 1919 tot 1944 door toedoen van het Moskouse bewind onvrijwillig gestorven zijn (de Uitroeiing van de Literaire Renaissance)

Lina Kostenko, *Cipressen branden*, zestig gedichten, 2022

Lina Kostenko (1930) werd geboren in een onderwijzersgezin op het Troechanoveiland, midden in de Dnjepr. In 1943 ging haar School nr. 100 in vlammen op, net als het hele dorp. In 1956 studeerde ze cum laude af aan het Gorki-instituut in Moskou. Eind jaren vijftig, begin jaren zestig publiceerde ze drie dichtbundels. Daarna werd het stil, omdat ze zich niet wilde schikken naar de eisen van de Sovjetoverheid die haar werk te ‘apolitiek’ vond. Pas eind jaren zeventig verscheen er bovengronds weer werk van haar, onder andere de roman in verzen *Maroesja Tsjoeraj*, over een zeventiende-eeuwse vrouwelijke bard. In 1987 ontving ze de Taras Sjevtsjenko Prijs van de Oekraïne (toen nog deel van de Sovjet-Unie). In 2015 werd een asteroïde naar haar genoemd. Nu is Kostenko een levende legende, kortweg: Lina.

Oksana Zaboezjko, *Zusters*, 2022

Een dochter in haar tienerjaren, een schrijfster die in een oud winkeltje een bijzonder paar handschoenen vindt en een historica. De protagonisten zijn bij Zaboezjko altijd vrouwen – ze observeren hun eigen daden en gevoelens tegen de achtergrond van de Sovjettijd en de Oranjerevolutie van 2004. Ze vinden kracht, macht, maken fouten en worden gedreven door de tegenstrijdigheden in hun leven. Hun gecompliceerde relaties met lichamelijke en schoonheid worden met empathie beschreven als deel van hun zelfbeeld. Zaboezjko vraagt zich af hoe je de meest ondenkbare realiteit van onze tijd zin kan geven. In deze over de hele wereld vertaalde verhalenbundel draait ze het begrip ‘waarheid’ in haar handen als een prachtig paar verloren handschoenen en maakt het politieke zichtbaar in het persoonlijke.

Oksana Zaboezjko, *Mijn langste boektournee*, 2022

Vroeg in de morgen van donderdag 24 februari wordt schrijfster Oksana Zaboezjko wakker gebeld. In een hotelkamer in Polen, waar ze is om haar nieuwe boek te presenteren, krijgt ze te horen dat Russische raketten haar woonplaats Kyjiv hebben geraakt. Direct weet ze dat ze in onvrijwillige ballingschap verkeert, dat naar huis gaan geen optie is.

Vanaf dat moment volgen nog vele telefoontjes – vaak van familie, maar nog vaker van westerse journalisten. Ze vragen haar goedbedoeld maar naïef naar de Russisch-Oekraïense

=====

oorlog: Had deze voorkomen kunnen worden? Is Poetin de eenzame architect van deze gekte en hebben wij gefaald hem te herkennen als een nieuwe Hitler, een nieuwe Stalin? En wat betekent de oorlog voor de rest van de wereld?

Zaboezjko geeft een hartstochtelijk antwoord op die vragen. Ze vertelt haar eigen familieverhaal en beschrijft hoe de oorlog – die al veel eerder begon, maar niet echt werd opgemerkt door het Westen – alle afzonderlijke Oekraïense levens verwoest. Door deze mengeling van persoonlijke verhalen en maatschappelijke beschouwing, biedt ze een onverwacht inzicht in de gebeurtenissen die de toekomst van Europa lijken te bepalen.

Volodymyr Yermolenko (red.), *Oekraïne, geschiedenissen en verhalen*, 2022

Zestien denkers en schrijvers introduceren Oekraïne aan een niet-Oekraïens publiek. Ze vertellen over de geschiedenis van hun land, Oekraïense literatuur, filosofieën en mythes, de stereotypes, het uitgaansleven, en nog veel meer. De samensteller, de bekende filosoof Volodymyr Yermolenko, schreef voor deze Nederlandse vertaling een nieuw voorwoord waarin hij de realiteit van de oorlog beschrijft. Alle opbrengsten van het boek gaan naar goede doelen die Oekraïne steunen.

–, Tijdschrift voor Slavische literatuur, *Oekraïne-nummer*, TSL 89, Amsterdam, april/mei 2022

Enkele titels die specifiek met Odessa te maken hebben

Aleksandr Poesjkin, *Jevgeni Onegin* (het weggelaten deel over zijn reis ...)

Aleksandr Koeprin, *Gambrinus en De granaten armband* en andere verhalen (*De kuil*)

Vladimir Zjabortinskij, *Afscheid van Odessa*

Marina Lewycka, *Een korte geschiedenis van de tractor in de Oekraïne*

Janet Skeslien Charles, *Bruid op bestelling*

Holocaust en Holodomor

David Starodinskij, *Het getto van Odessa, De vernietiging van de joodse gemeenschap in de Oekraïne*, SUA Amsterdam 1992

Lutz Klevevan, *Lemberg: Die vergessene Mitte Europas*, Berlin 2017 (stuk over Stalag 238)

Jeffrey Veidlinger, *Midden in het beschaafde Europa –*

pogroms van 1918-1921 en het begin van de holocaust, 2021

Anne Applebaum, *Rode hongersnood, Stalins oorlog tegen Oekraïne*, 2018

Het schokkende verhaal van de Oekraïense genocide. In 1929 lanceerde Stalin de collectivisatie, die Sovjetboeren dwong hun land en bedrijf op te geven voor nieuwe collectieve boerderijen. Het resultaat was een enorm voedselgebrek, dat de meeste doden veroorzaakte in de Europese geschiedenis. Tussen 1931 en 1933 stierven er vijf miljoen mensen van de honger. Applebaum onthult in dit boek dat drie miljoen van deze doden, in de Oekraïne, niet slechts slachtoffer waren van een ongelukkig beleid, maar eerder van een doelbewust plan om een groot deel van de Oekraïense bevolking te vervangen door Russischsprekende boeren. Oekraïne moest, naast de graanschuur voor de Sovjetsteden, een buffer worden tussen de Sovjet-Unie en Europa. Toen de provincie in opstand kwam, sloot Stalin de grenzen en stopte hij de toevoer van voedsel.

Timothy Snyder, *Bloedlanden – Europa tussen Hitler en Stalin*

Auschwitz wordt dikwijls beschouwd als hét symbool van de Holocaust. Maar is Auschwitz wel zo representatief? In het kamp werden vooral West-Europese Joden vermoord, terwijl veruit de meeste Joodse slachtoffers vielen in Midden-Europa. In het huidige Oekraïne, Wit-Rusland, Polen en de Baltische staten hebben de nazi's naast ruim vier miljoen Joden ook miljoenen andere burgers systematisch vermoord. Zij werden ter plaatse doodgeschoten. Deze shoah door kogels is veel minder bekend dan de concentratiekampverschrikkingen.

Timothy Snyder: *Zwarte Aarde*, 2015

=====

De Holocaust staat gelijk aan de verschrikkelijke dood van miljoenen joden in de gaskamers. Maar nog voordat die gaskamers werden gebouwd, was het grootste deel van de Europese joodse bevolking al door de nazi's gedood in de landen ten oosten van Duitsland. In *Zwarte aarde* geeft Timothy Snyder antwoord op de vraag wat Hitler beoogde met de bezetting van Polen, de Baltische staten en delen van de Sovjet-Unie. Hitler meende dat het Duitse volk op den duur zou verhongeren als er geen andere hulpbronnen werden aangesproken. Midden-Europa moest de graanschuur van Duitsland worden en het Duitse volk de Lebensraum bieden waarop het recht had.

Timothy Snyder: *De Rode Prins*, 2009

Over Wilhelm von Habsburg (1895-1947), een extravagante aristocraat wiens leven de ontwrichtende eerste helft van de twintigste eeuw in Centraal-Europa personifieert. Tegen de achtergrond van de Europese hoofdsteden en bloedige slagvelden, dure skiresorts en donkere gevangnissen, beschrijft Snyder de periode in de Europese geschiedenis waarin de oude orde plaatsmaakte voor een onzekere situatie waarin alles, inclusief de diffuse Europese identiteit zelf, voor het grijpen ligt. Wilhelm groeit op in een Habsburgs geslacht, verstoot zijn familie om te vechten aan de kant van de Oekraïense boeren en hoopt hun koning te worden. Maar Oekraïne wordt ingenomen door de bolsjeviki en Wilhelm vlucht naar Parijs, waar hij een wild leven leidt, en dan naar Wenen, waar hij spion wordt voor het Franse en Amerikaanse leger. In 1947 wordt hij door de Russen gevangen en doodgemarteld.

Philippe Sands, *Galicische wetten* –

over de oorsprong van genocide en misdrijven tegen de menselijkheid

Douglas Smith, *De Russische klus*, 2019

(niet over de Holodomor van 1932-1933, wel over de hongersnood van 1921)

De onthulling van een verborgen gehouden geschiedenis. In 1921 hebben de Verenigde Staten een grootscheepse reddingsactie uitgevoerd om Rusland te behoeden voor een van de grootste hongersnoden uit haar geschiedenis. Na jaren van oorlog en revolutie stond de zojuist opgerichte Sovjet-Unie op instorten. In zeer grote delen van het gigantische land was de honger extreem en er waren al vormen van kannibalisme ontstaan uit pure wanhoop. Lenin was radeloos: het laatste wat hij wilde, was de hulp inroepen van de kapitalistische vijand, maar hij kon niet anders. De VS grepen in, met succes.

Vrijwel direct na de succesvolle reddingsactie wilden beide partijen er echter weinig meer van weten. Ze werden elkaars vijand en de gebroederlijke samenwerking werd aan beide kanten vakkundig onder het tapijt geveegd.

boeken over verdrijving van mensen ...

de verdrijving aan het einde van WO II van de Polen uit Lemberg naar Wroclaw (Breslau)

de verdrijving aan het einde van WO II van de Duitse bevolking uit Breslau (Wroclaw)

de verdrijving aan het einde van WO II van alle Duitse bevolkingsgroepen

(raadpleeg daarvoor de pagina van de stichting ZENTRUM GEGEN VERTREIBUNGEN dat staat voor solidariteit met alle slachtoffers van verdrijving en genocide <https://www.z-g-v.de>)

over Lviv, Lvov, Lwów, Lemberg, Lemberik en Léopol, Leopolis

Michiel Dribergen e.a., *Lviv – stad van paradoxen*

Jan Paul Hinrichs, *Lemberg, Lwów, Lviv* (verzameling literaire teksten over de stad)

Heleen Zorgdrager e.a., *De Joden van Lemberg – Een reis naar lege plekken*

Lutz Kleveman, *Lemberg: Die vergessene Mitte Europas*. Aufbau Verlag Berlin 2017

Reinildis van Ditzhuijzen, *Liebesbriefe aus Lemberg*, Berger Horn Wien, 2015

Martin Pollack, *Galizien, Eine Reise durch die verschwundene Welt Ostgaliziens und der Bukowina*

Noémi Kiss, *Schäbiges Schmuckkästchen, Reisen in den Osten Europas* (u.a. Czernowitz und Lemberg)